

Jiří Hlaváček, Vzestup a pád ČSLA?! Vojenská profese (1960–1970) v kolektivní paměti příslušníků důstojnického sboru. Praha, FHS 2018, dizertační práce.

Oponentský posudek

Předmětem výzkumu Jiřího Hlaváčka v předkládané dizertační práci je kolektivní paměť vojenské profese příslušníků důstojnického sboru ČSLA v 50. a v 60. letech 20. století v Československu. Za základní metodologický přístup si autor zvolil metodu orální historie, když jako prakticky jediný pramenný zdroj využil dva rozsáhlé soubory rozhovorů s 50 bývalými profesionálními vojáky Československé lidové armády. V úvodu autor konstatuje, že „tento text ... nemá za cíl podat „objektivní“ obraz o poměrech v armádě šedesátých let minulého století, ale chce být spíše jakýmsi exkursem do subjektivních a kolektivně sdílených představ vojáků o své profesi a o sobě samých ve zkoumaném období“. Takovouto postmoderní rezignaci na výzkum vlastního předmětu dějin považuji za legitimní, byť osobně se s ní nemohu ztotožnit (Já nechci jen vědět, že kvalita bydlení měla podle narátorů vzestupnou tendenci, já bych rád věděl, zda měla kvalita bydlení vzestupnou tendenci /s. 60/). Autor navíc sám ze svých radikálních teoretických východisek slevuje, či je vlastně popírá a na řadě míst své práce rozhovory k analýze reálného stavu používá („Analýza vzájemných vztahů na pracovišti dále odhalila (zejména v ohledech vojenské zdvořilosti) poněkud volnější standardy každodenní interakce mezi příslušníky vojenského letectva“, s. 50.). Závažnější, a pro relevanci práce zásadní problém ovšem je, že o „kolektivně sdílených představách vojáků o své profesi a o sobě samých ve zkoumaném období“ se prostřednictvím rozhovorů, které byly uskutečněny v letech 2009–2014 dozvíme jen do určité, nepřekročitelné míry. Předkládaný soubor rozhovorů je přitom vynikajícím pramenem pochopení strategií příslušníků elity, která po revoluci 1989 ztratila své výlučné postavení. Pro vhled do pocitů narátorů před padesáti lety by totiž bylo právě tyto strategie nutné odfiltrovat, což je jen obtížně proveditelné. Vyšší výpovědní hodnotu

zformulovanému cíli práce by pravděpodobně zajistila systematická práce s jinými druhy pramenů, především s ego-dokumenty (dopisy, deníky). Za zmínku stojí, že například problém, jak uchopit reflexi prvního kontaktu s armádou (s. 19a této práce), řešil již kdysi David Pazdera.¹

Z práce také není zřejmá reprezentativnost zkoumaného vzorku. Autor sice do jisté míry vnímá heterogenost zkoumaného souboru, pokud jde o věk a příslušnost ke zbrani, v práci však jen minimálně zohledňuje propastný rozdíl, který v ČSLA existoval mezi vyššími a nižšími důstojníky, a to prakticky ve všech ohledech; v souboru jsou navíc zařazeni i generálové.

Autor má výborný přehled o domácí literatuře k tématu, kterou doplnil výběrovými tituly zahraničními. Právě o ně se ovšem v některých zásadních konceptuálních a teoretických otázkách opírá (vojenský profesionalismus, čest, vztah vojenského a civilního) a nejsem si jist, zda dostatečně promyšleně. Není totiž zcela samozřejmé, že bychom například mohli závěry, které Holms učinil na základě analýzy výlučně západních armád, jednoduše aplikovat na armády socialistické. Ještě větší pochyby bych měl o zjednodušené aplikaci poznatků Huntingtonových – jeho kniha přeci primárně pojednává o vztazích vojenského a civilního sektoru v demokratické společnosti (a byla vyvolána krizí, která v těchto vztazích v USA nastala v průběhu korejské války). V práci vlastně rozsáhlý výklad, který by detailně zdůvodnil a objasnil autorova teoretická a metodologická východiska, absentuje. Autor dokonce, když popisuje základní výzkumný cíl práce, osciluje mezi tak nesouměřitelnými pojmy, jako je „kolektivní paměť“ (použito v názvu) a „reflexe“ [každodennosti] (použito v abstraktu a dále v úvodu). Chybí mi též bližší údaje o metodě rozhovorů.

Hlavní těžiště autorova zájmu leží ve dvou výzkumných tématech: jednak je to otázka vojenské každodennosti (první styk s armádou, školství, bydlení, výcvik, vztahy na pracovišti), jednak vztah důstojníků k invazi „spojeneckých“ vojsk v roce 1969 a s tím spojené další otázky

(například vojenská a důstojnická čest). Autor pracoval velmi pečlivě a jeho práce přináší celou řadu zajímavých dílčích poznatků a svědectví. Je k úvaze, zda by nebylo vhodné alespoň některé z nich komparovat s našimi znalostmi o situaci v jiných armádách (minimálně v armádách východního bloku). Byl například převažující nižší sociální původ budoucích důstojníků v padesátých a šedesátých letech obecným jevem všech východoevropských armád? Některé zajímavé aspekty mohly být promyšleny ještě o něco hlouběji a šířeji – v kapitole o bydlení bych například očekával alespoň zmínit specifický fenomén vojenských sídlišť. Některé formulace by asi bylo vhodné uvádět precizněji (K poznatku, že na základě „tajných smluv se Sovětským svazem získala [ČSLA] své vlastní prostředky jaderného napadení“ (s. 10) by asi bylo lépe uvést, že ovšem k těmto systémům nedisponovala jadernými hlavicemi a bombami a ty v té době ani na našem území nebyly zřejmě deponovány.).

Jsem si samozřejmě vědom, že řada mých poznámek vychází samozřejmě částečně i z oborové mimoběžnosti mezi autorem a mnou jako historikem. Autor splnil podle mého názoru všechny nároky kladené na dizertační práci a doporučuji ji proto k obhajobě.

V Praze, dne 3. 1. 2019

prof. Ivan Šedivý

¹David Pazdera, Češi v první světové válce: pokus o vymezení válečného prožitku českých vojáků rakousko-uherské armády od mobilizace a nástupu k jednotce po příchod na frontu. David Pazdera. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1997. [Diplomová práce, školitel Dagmar Blümllová].